

ўдзельнічалі толькі дзяўчаты, часам прысутнічалі маладзіцы ў якасці глядачак. Асноўнымі рытуаламі Суборнай суботы было пляценне вянка, падрыхтоўка кветак, упрыгожванне шаблі, віццё елачкі, заплятанне касы нявесты і яе красаванне, падрыхтоўка харугвы і інш. Напрыклад: “*Суборная суботачка настала, Наста ўсіх дзевачак сабрала*” (песня “Суборная суботачка настала”) [1, 76].

Заручнікі. Заручыны (змовіны, вялікія запоіны) – гэта яшчэ адзін з падрыхтоўчых этапаў вяселля, на якім у прысутнасці шырокага кола сваякоў канчаткова замацоўвалася згода на шлюб. Адбываліся заручыны праз тыдзень пасля запоін у хаце нявесты. На заручыны госці з боку жаніха – заручнікі – ехалі часта днём, гучна, з шархунамі. Жаніх са сватамі перавязваліся ручнікамі, атрыманымі ў час запоін ад нявесты. На заручынах дамаўляліся пра ўсе дэталі і рытуалы вяселля. Напрыклад: “*Прыехалі заручнікі без скрыпкі, без дудачкі*” (песня “Прыехалі заручнікі”) [1, 41].

Пасад. Пасад – гэта адзін з самых старадаўніх вясельных абрадаў, у працэсе правядзення якога жаніха і нявесту садзілі на дзюжу, пакрытую вывернутым кажухом. Галоўны сэнс абраду ў тым, каб забяспечыць багацце і шчасце будучай сям’і. Таму лічылася абавязковым дакладнае выкананне ўсіх рытуалаў ва ўстаноўленым звычайным парадку. Найбольш рытуальна насычаным быў сумесны пасад у час абраду “звядзення маладых” у доме нявесты: маладыя сядзелі на лаве, пакрытая вывернутым кажухом, або на падушцы, а пад нагамі ў іх стаяў кошык з зернем. Напрыклад: “*Брат сястру на пасад вядзе*” (“Песня брат сястру на пасад вядзе”) [1, 37].

Заклучэнне. Такім чынам, прааналізаваныя назвы традыцыйных звычайў і абрадаў – толькі невялікая частка моўных адзінак, якія адлюстроўваюць асаблівасці духоўнай культуры нашага народа, яго своеасаблівую нацыянальную карціну свету. Даследаваныя лексічныя адзінкі выступаюць адным з найважнейшых сродкаў перадачы нацыянальнай рэчаіснасці і этнакультурнай інфармацыі, з’яўляючыся тымі моўнымі кампанентамі, якія найбольш выразна рэпрэзентуюць асаблівасці ўспрымання свету носбітамі беларускай этнакультуры.

1. Анталогія беларускай народнай песні / уклад., прадм. і камент. Г.І. Цітовіча. – 2-е выд., дап. – Мінск : Беларусь, 1975. – 616 с.
2. Полацкі этнаграфічны зборнік : в 2 ч. – Наваполацк : ПДУ, 2011. – Вып. 2. Ч. 1. – 292 с.

КУЛЬТУРНЫ КОД І ЯГО РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ Ў ПРОЗВІШЧАХ ЖЫХАРОЎ ВІЦЕБШЧЫНЫ

Балаканавы А.А.,

студэнтка 1 курса ВДУ імя П.М. Маішэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Півавар К.С., канд. філал. навук, дацэнт

У пошуках мадэльнай галіны для даследавання культурнай інтэрпрэтацыі моўных адзінак, для ўдакладнення паняццяў, якія актыўна выкарыстоўваюцца ў лінгвакультуралогіі, такіх як *прастора культуры, культурныя знакі, культурныя сэнсы, тэксты культуры* і інш., – неабходна звярнуцца да паняцця кода культуры, адмежаваўшы яго ад паняцця *код*. Код выпрацоўваецца і ажыццяўляе сваю функцыю ў культуры. Культура ёсць сяміятычная сістэма, у якой сінтэзуюцца знакі і сэнсы: знак з’яўляецца носбітам таго, што было выпрацавана чалавекам і працэсе светаразумеання. Актуальнасць нашага даследавання заключаецца ў прымяненні тэрміна “культурны код”, які дазваляе інтэрпрэтаваць прозвішчы жыхароў Віцебшчыны ў новым аспекце.

Мэта артыкула: удакладніць значэнне тэрміна культурны код і на матэрыяле прозвішчаў Віцебшчыны прасачыць рэпрэзентацыю тых ці іншых культурных кодаў.

Матэрыял і метады. Матэрыялам даследавання паслужылі тэарэтычныя працы для ўдакладнення сэнсавага нападўнення тэрміна *культурны код*, а таксама прозвішчы жыхароў Віцебшчыны. Выкарыстаны наступныя метадамі даследавання: аналітычны, апісальны.

Вынікі і іх абмеркаванне. Вучоныя розных галін ведаў – культуролагі, філосафы, псіхолагі, лінгвісты – пытаюцца выявіць у мове культуры яго глыбінны ўзровень, г.зн. вызначыць функцыянальна-сімвалічныя інварыянты, якія аб'ядноўваюць тыя ці іншыя знакі, вывучыць, як аднолькавыя з пункту гледжання паўсядзённай, бытавой практыкі рэаліі знешняга свету атрымліваюць у мове культуры розную сімвалічную значнасць.

Код – галоўнае паняцце семіётыкі – навукі пра знакі і знакавыя сістэмы, аб'ектам якой выступаюць усе магчымыя галіны, у якіх знакі функцыянуюць. Прадметам семіятычнага даследавання з'яўляюцца сістэмы знакаў (статычныя, дынамічныя, біялагічныя, абстрактныя і інш.) і іх функцыі (камунікатыўная, кагнітыўная, сацыяльная, эстэтычная і інш.). Апісанне знакаў у сістэме адносна іх структуры і функцыянавання, вывучэнне знакавых сістэм, сістэматызацыя розных (адпаведна іх уласцівасцям) класаў і відаў знакаў і разнастайных (у межах тых ці іншых напрамкаў у семіётыцы) класіфікацый знакаў, нарэшце, разуменне знакаў (пры ўсёй умоўнасці яго зместу, пры складанай абумоўленасці яго разумення інтэрпрэтатарам), гэтыя і іншыя пытанні вызначаюць шматмернасць такой галіны навуковых ведаў, як семіётыка.

У культуры арганізуюцца і іерархічна ўпарадкаваныя яе коды – другасныя знакавыя сістэмы, якія выкарыстоўваюць розныя матэрыяльныя і фармальныя сродкі для кадзіравання аднаго і таго ж культурнага зместу, злучаюцца ў цэлым у карціне свету, у светапоглядзе пэўнага грамадства. Гэтым паняцце “код культуры” адрозніваецца ад “кода” – базавага паняцця семіётыкі. У сучаснай лінгвістыцы атрымала шырокае распаўсюджанне прапанаванае В.В. Красных паняцце культурнага кода як “сеткі”, якую культура “накідвае” на навакольны свет, чляніць, катэгарызуе, структурыруе і ацэньвае яго” [4, с. 232].

Паняцце *код культуры* пастаянна ўдакладняецца. Так, коды дзеляцца на субстанцыянальныя і канцэптуальныя: “Першыя вызначаюцца на падставе агульнасці плана выражэння – матэрыяльнай, субстанцыянальнай прыроды знакаў, якія складаюць код (прадметны код культуры і інш.); другія – на падставе сэнсавай агульнасці элементаў (канцэптаў, ідэй, матываў), якія могуць суадносіцца з рознымі матэрыяльнымі ўвасабленнямі сэнсу (раслінны код, заалагічны, кулінарны і г.д.” [2, с. 340]. Сярод субстанцыяльных кодаў выдзяляюць асобна, “па субстанцыі”, той ці іншы вербальны код культуры, напрыклад фразеалагічны код.

Канцэптуальная класіфікацыя дазваляе апісваць канцэптуалізаваныя галіны ўніверсальных і найбольш значных, судзячы па шырыні іх знакавай прэзентацыі, культурных сэнсаў; гл., напрыклад, гульнёвы код культуры, прыродны код; раслінны код; цялесны код; кулінарны (гастранамічны, харчовы код) і г.д. Найбольш аптымальным для лінгвакультуралагічнага даследавання, на думку М.Л. Каўшовай, прадстаўляецца “арганізацыя культурных знакаў у код культуры па тэматычнай прымеце: “чалавек” (антропны код), “прырода” (прыродны код), “цела” (цялесны, ці саматычны, код) і інш.” [3, с. 174].

В.А. Маслава і М.У. Піменава [5] выдзяляюць наступны шэраг кодаў культуры, рэпрэзантаваных у мове (на матэрыяле мастацкай літаратуры): стыхійны, рэчавы, харчовы, прадметны, вегетатыўны, вітальны, саматычны, перцэптыўны, зааморфны, антрапаморфны, каларатыўны, прасторавы, тэмпаральны, духоўны.

На матэрыяле прозвішчаў студэнтаў спецыяльнасці “Беларуская філалогія” факультэта гуманітарныя і моўных камунікацый ВДУ імя П.М. Машэрава мы паспрабавалі дапоўніць прыкладамі некаторыя культурныя коды. Адным з самым распаўсюджаных, на нашу думку, з'яўляецца антропны код, да якога можа аднесці прозвішчы, утвораныя ад імён (Барысевіч, Патапенкава, Яфімава, Маісеева, Карповіч,

Канстанцінава, Фёдарова, Сазонава, Фядотава). Прасторавы код культуры прадстаўляюць “адтапанімныя прозвішчы, утвораныя ад назваў геаграфічных аб’ектаў” [1, с. 79] з дапамогай фарманта -скі (Вершылоўскі, Лонскі). Прыродны код, на нашу думку модна падзяліць на анімалістычны (Коршун, Собаль, Баброва, Шчаглова, Арлоў, Селязень, Кукушкіна), фларыстычны (Яблакаў, Вінаградава). Адзінкавымі прыкладамі прозвішчаў можна дапоўніць саматычны код, які рэпрэзентуе часткі цела чалавека (Галавач, Кадукоў), гастронамічны (Кісель).

Безумоўна, невялікая выбарка прааналізаваных прозвішчаў (70 адзінак), не дазволіла вызначыць іншыя культурныя коды, рэпрэзентаваныя ў прозвішчах. Напрыклад, колькасны код (Траццяк, Пяткевіч); касмаганічны (Зорчкін); часавы (Вячэрні); прадметны (Малаткоў, Ручкін); прыродна-ландшафтны (Падгорскі, Беражкоў, Рэчкін); архітэктурны (Масткоў); код адзення (Лапцеў, Сапагоў, Брыль), геаметрычны (Круглоў) і г.д.

Заклучэнне. Трэба адзначыць, што значную частку прозвішчаў складаюць прозвішчы, утвораныя ад рамёстваў і прафесій (Кавальчук, Бондар, Піваварчык і інш.). Між тым, лінгвісты, якія распрацоўваюць віды культурных кодаў, абапіраюцца найперш на матэрыял фразеалогіі, парэміялогіі, мастацкай літаратуры і не выдзяляюць культурны код ‘рамёствы, прафесіі’. Такім чынам, яскрава бачна, што разнастайны моўны матэрыял дазволіць павялічыць колькасць культурных кодаў, якія магчыма выдзеліць і апісаць. Наша даследаванне можна працягнуць, прымяніўшы колькасны метада, што дазволіць выявіць найбольш пашыраныя культурныя коды, рэпрэзентаваныя ў прозвішчах жыхароў Віцебшчыны.

1. Беларуская антрапанімія : вучэб. дапам. для студ. выш. навуч. устаноў па філалагічных спец. / Г.М. Мезенка, Г.М. Дзеравяга, В.М. Ляшкевіч, Г.К. Семянькова [наук. рэд. Г.М. Мезенка]. – Віцебск, ВДУ імя П. М. Машэрава, 2009. – 254 с.

2. Березович, Е.Л. Язык и традиционная культура: Этнолингвистические исследования / Е.Л. Березович. – Москва: Индрик, 2007. – 600 с.

3. Ковшова, М.Л. Лингвокультурологический метод во фразеологии: Коды лингвокультуры. Изд. 3-е. – Москва: ЛЕНАНД, 2016. – 456 с.

4. Красных, В.В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология. / В.В. Красных. – Москва : Гнозис, 2002. — 284 с

5. Маслова, В.А. Коды лингвокультуры : учеб. пособие / В.А. Маслова, М.В. Пименова. – 3-е изд., стер. – Москва: Флинта : Наука, 2018. – 180 с.

АСАБЛІВАСЦІ ГУКАВОЙ АРГАНІЗАЦЫІ КВАНТЭМАЎ І ЗНОМАЎ АЛЕСЯ РАЗАНАВА

Барысевіч Я.В.,

студэнтка 3 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Семянькова Г.К., канд. філал. навук, дацэнт

Алесь Разанаў – паэт-наватар, чыя інтэлектуальная творчасць уражвае глыбінёй думкі, сэнсу. Ён не абмяжоўваўся толькі традыцыйнымі формамі вершаскладання, а быў у пошуку новых, да якіх адносяцца вершаказы, зномы, квантэмы. Т.А. Ціхановіч адзначае, што ўвага даследчыкаў найменш засяроджана на вывучэнні квантэмаў, зномаў, вершаказаў Алеся Разанава [5]. Гэта і абумоўлівае *актуальнасць* абранай намі тэмы. Гукапіс – аб’ект даследавання не толькі літаратуразнаўства, але і мовазнаўства. У апошні час увага лінгвістаў скіравана на аналізе фонасемантыкі мастацкага тэксту, пры гэтым даследуюцца суадносіны паміж гукам і сэнсам, праводзіцца семантычная інтэрпрэтацыя гукавых з’яў. Сам Алесь Разанаў падкрэслівае ў адной са сваіх зном, што “гук – электрон верша” [3, с. 223].

Мэта артыкула – вылучэнне і апісанне істотных рыс гукавой арганізацыі квантэм і зномаў у творчасці Алеся Разанава.